

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України №1618-IV від 3 березня 2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, № 42. Ст. 492.
2. Молчанов В.В. Собираание доказательств в гражданском процессе. Москва: Изд-во МГУ, 1991. 96 с.
3. Медведев И.Р. Объяснение сторон и третьих лиц как доказательство в гражданском процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.15. Москва, 2008. 30 с.
4. The European Court of Human Rights «Gase of Fomin v. Moldova»: Judgment 11 October 2011. URL: <http://echr.ketse.com/doc/36755.06-en-20111011/view/> (дата звернення: 31.03.2017).
5. Ухвала Володимирецького районного суду Рівненської області в цивільній справі № 556/1721/17 від 2 квітня 2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73112851> (дата звернення: 09.05.2018)
6. Новікова Н.А. Показання свідків у цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 241 с.
7. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України № 2246-VIII від 7 грудня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 3-4. Ст. 26
8. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001 № 25-26. Ст. 131.

УДК 347.27

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ МОРСЬКОЇ ШОТЕКИ

CONCEPT OF THE MARINE MONEY CONTRACT

Ольховик Л.А.,

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри цивільного та трудового права
Одеського національного морського університету

Гончаренко С.О.,

магістрант
Навчально-наукового морського гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету

У даній роботі проаналізовано чинне законодавство, що регулює іпотеку, морську іпотеку та договір морської іпотеки. Запропоновано авторські визначення: морська іпотека – це застава морського судна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи; договір морської іпотеки – це цивільно-правова угода, за якою іпотекодавець надає іпотекодержателю в заставу належне йому морське судно в забезпечення виконання зобов'язань за основним правочином. Дана юридична характеристика договору морської іпотеки як двосторонній, реальний та оплатний.

Ключові слова: застава, іпотека, морська іпотека, договір морської іпотеки, іпотекодавець, іпотекодержатель.

В данной работе проанализировано действующее законодательство, регулирующее ипотеку, морскую ипотеку и договор морской ипотеки. Предложено авторские определения: морская ипотека – это залог морского судна, которое остается во владении залогодателя или третьего лица; договор морской ипотеки – это гражданско-правовая сделка, по которой ипотекодатель предоставляет ипотекодержателю в залог принадлежащее ему морское судно в обеспечение исполнения обязательств по основной сделке. Дана юридическая характеристика договора морской ипотеки как двустороннего, реального и возмездного.

Ключевые слова: залог, ипотека, морская ипотека, договор морской ипотеки, ипотекодатель, ипотекодержатель.

In this paper, we analyzed current legislation regulating mortgages, maritime mortgages and the contract of marine mortgages. Authors' definitions are proposed: maritime mortgage is the pledge of a sea vessel that remains in the possession of the mortgagor or a third person; the contract of a marine mortgage is a civil law transaction whereby the mortgagor provides the mortgagee with a pledge of a ship belonging to him to secure the performance of obligations under the underlying transaction. The legal description of the contract of a marine mortgage as a bilateral, real and compensated is given.

Key words: pledge, mortgage, maritime mortgage, maritime mortgage agreement, mortgagor, mortgagee.

Постановка проблеми. Україна – морська держава. Безумовно, це визнано всім світом. У географічному сенсі дана аксіома не підлягає сумніву, адже Україна має вихід до Чорного та Азовського морів. Це дає змогу підтримувати морські транспортні зв'язки з Росією, Грузією, Туреччиною, Болгарією, Румунією, а через протоки Босфор і Дарданелли виходити у Світовий океан. Річковим транспортом по Дунаю Україна зв'язана з державами Центральної Європи. Дніпро дає вихід до Білорусі [1]. Що ж стосується економічної площини, то слід визнати в цій сфері наші позиції втрачені. Одним із механізмів відродження України як морської держави в економічному сенсі є застосування морської іпотеки як способу забезпечення виконання зобов'язань. Продумана і ефективна іпотечна система може посприяти вирішенню як економічних, так і соціальних проблем у країні.

Стан опрацювання. Іпотека – це інститут цивільно-правовий, тому в цивілістиці зроблено ряд досліджень із цього питання. Р.А. Майданик досліджував правову природу інституту іпотеки, А.Р. Чанишева – законодавство про іпотеку, П.А. Фалілеєв – іпотеку морських суден, О.О. Нігрєєва – правове регулювання іпотеки морського судна та ін., проте належної уваги не приділялось договору морської іпотеки.

Метою даної роботи є аналіз чинного законодавства, що регулює іпотеку та морську іпотеку та визначення поняття договору морської іпотеки.

Виклад основного матеріалу. Іпотека – слово давньогрецьке, яке перекладається як «підстава», «застава» [2]. Її виникнення було визначено появою приватної власності і головним чином на земельні ділянки. Ці процеси найбільш активно розвивалися в Стародавній Греції, що і стало пе-

редумовою розвитку заставного права. Так, при заставі рухомих речей вони передавалися у володіння кредитора і знаходилися в нього до сплати боргу. У разі несплати боргу кредитор продавав їх для задоволення своїх вимог. Система іпотечного кредитування – це складова частина будь-якої розвиненої системи приватного права, починаючи із часів Стародавнього Риму і Древньої Греції [3].

На думку істориків, саме перша згадка про іпотеку припадає на VI ст. до н. е. У Греції під словом «іпотека» розумілася відповідальність боржника перед кредитором певними земельними володіннями. На кордоні певної земельної території, яка належала боржнику, якщо оформлялося зобов'язання, ставився стовп, який і отримав назву «іпотека». На цьому стовпі відзначалися борги власника землі. Пізніше замість стовпів застосовували особливі книги, які називалися «іпотечними». У Древній Греції початкові форми іпотеки забезпечували гласність: будь-яка зацікавлена особа могла впевнитися в стані земельної власності. У Древній Греції з'явився інститут іпотеки, він надавав дуже великий вплив на розвиток римського цивільного права, в ньому вироблялося кілька форм речових забезпечень, які надалі ставали фундаментом для подальшого розвитку інституту застави [3].

Фідуція була первинною формою застави в Стародавньому Римі, її сутність – у тому, що боржник у забезпечення свого боргу міг передати у володіння або у власність кредитору будь-яке майно, а кредитор повинен був обов'язково повернути це майно боржника після того, як останній погасить свій борг. Надалі з'явився пігнус. При пігнусі майно передавалося в тимчасове володіння до виплати боргу. Кредитор мав право самостійного продажу предмета застави тільки тоді, коли боржник прострочив виконання свого зобов'язання. Римське право сприйняло іпотеку, яка була вироблена в Греції, як форму застави, при ній не було потрібно віддавати заставлене майно у володіння заставодержателю [3].

На певному відрізку історії іпотекою називали заставу нерухомого майна шляхом запису до публічних книг. У зв'язку із цим привертає увагу передбачувана римським правом можливість застави не лише окремих речей, а й усього майна загалом – т. зв. генеральна іпотека. Така заставка могла встановлюватися в силу закону, наприклад, на все майно опікуна в забезпечення можливих вимог опікуваного, на майно чоловіка з приводу вимог дружини тощо [4].

У сучасному вітчизняному цивільному праві заставка розглядається як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Стаття 572 ЦК України закріплює поняття застави: «У силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави)» [5]. Як окремі види застави закріплені законодавцем – це іпотека та заклад. «Іпотекою є заставка нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи. Законом є заставка рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі» (ст. 575 ЦК України). Проте законодавство України не дає визначення поняттю «морська іпотека», до того ж, на нашу думку, КТМ у ст. 364 містить некоректне визначення договору морської іпотеки: «Будь-яке судно, зареєстроване в Державному судновому реєстрі України або Судновій книзі України, може бути закладено згідно із чинним законодавством судновласником (іпотечним заставодавцем) для забезпечення зобов'язання кредиторів (іпотечному заставодержателю)» [6]. Сумнів викликає вживання слова *закладено*. Якщо судно *закладено*, то слід говорити не про іпотеку, бо іпотека – це заставка рухомого майна, а не про заклад як заставу рухомого майна відповідно до ст. 575 ЦК України. Оскільки така термінологічна

невідповідність спостерігається повністю в главі 3 КТМ, то пропонуємо в тексті цієї глави замінити слово «закладено» на слово «заставлено», що, на нашу думку, термінологічно буде правильно.

Тоді з'ясуємо, судно відноситься до рухомого майна чи до нерухомого.

Річ у цивільному праві – предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК України). Відповідно до даного визначення судно безумовно являється річчю. ЦК України класифікує речі на рухомі та нерухомі. До рухомих речей (нерухоме майно, нерухомисть) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати в просторі (ст. 181 ЦК України). Кодекс зазначає, що режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації (ст. 181 ЦК України). Отже, можемо стверджувати, що судно відноситься до нерухомої речі, а значить, і до нерухомого майна. Звідси предметом іпотеки є морське судно. Предметом морської іпотеки може бути і декілька морських суден, при цьому іпотекодавець повинен бути власником речі, що передається іпотекодержателю за договором морської іпотеки. Тому пропонуємо авторське визначення: морська іпотека – це заставка морського судна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи. Оскільки перш ніж давати визначення договору морської іпотеки, слід ввести в КТМ статтю, де необхідно закріпити визначення морської іпотеки. Так, наприклад, ст. 364 КТМ викласти в наступній редакції:

Стаття 364. Морська іпотека.

1. Морська іпотека – це заставка морського судна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи.

2. Предметом морської іпотеки є судно, яке відповідно до законодавства України може бути відчужено заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення. Предметом морської іпотеки може бути судно, яке стане власністю іпотекодержателя після укладення договору морської іпотеки, в тому числі прибутки, якщо це передбачено договором.

Ні КТМ [6], ні ЦК України [5], ні закон України про заставу [7], ні закон України про іпотеку [8] не містять визначення поняття «іпотечний договір» чи «договір морської іпотеки». Отже, пропонуємо авторське визначення: договір морської іпотеки – це цивільно-правова угода, за якою іпотекодавець надає іпотекодержателю в заставу належне йому морське судно в забезпечення виконання зобов'язань за основним правочином. Пропонуємо закріпити це поняття в статті 364-1 КТМ.

Стаття 364-1. Поняття договору морської іпотеки.

Договір морської іпотеки – це цивільно-правова угода, за якою іпотекодавець надає іпотекодержателю в заставу належне йому морське судно в забезпечення виконання зобов'язань за основним правочином.

Сторонами договору морської іпотеки є іпотекодавець і іпотекодержатель. Іпотекодавець може бути боржник за основним зобов'язанням, а іпотекодержатель – це кредитор за основним зобов'язанням, який є, до того ж, власником речі. У разі порушення боржником основного зобов'язання відповідно до морської іпотеки іпотекодержатель має право задовольнити забезпечені нею вимоги за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими особами. Договір морської іпотеки укладається між іпотекодавцем та іпотекодержателем, кожна із сторін договору має і права, і обов'язки, тому можемо стверджувати, що договір – двосторонній. Договір морської іпотеки має позитивний характер від основного зобов'язання і є дійсним до припинення основного зобов'язання або до закінчення строку дії договору морської іпотеки. Однак недій-

сність морської іпотеки не впливає на дійсність основного зобов'язання.

Іпотека виникає на підставі договору, закону або рішення суду. До іпотеки, яка виникає на підставі закону або рішення суду, застосовуються правила щодо іпотеки, яка виникає на підставі договору, якщо інше не встановлено законом (ст. 3 Закону України про іпотеку).

На підставі аналізу законів України про заставу та про іпотеку можемо виділити істотні умови договору морської іпотеки: суть, розмір та строк виконання основного зобов'язання, забезпеченого морською іпотекою.

Відповідно до статті 365 КТМ договір про іпотеку повинен бути укладений у письмовій формі. Договір про іпотеку повинен бути нотаріально засвідчений за місцем реєстрації судна у Державному судовому реєстрі України або Судновій книзі України. Іпотечний заставодавець морських суден зобов'язаний вести Книгу запису іпотек, форма і порядок ведення якої визначаються чинним законодавством. Іпотечний заставодавець несе відповідальність за своєчасність і достовірність занесення відомостей про іпотеку в Книгу запису іпотек. Іпотечний заставодавець зобов'язаний відшкодувати потерпілим іпотечному заставодержателю або третій особі в повному обсязі збитки, заподіяні несвоєчасним внесенням записів у Книгу запису іпотек, неповними або неточними записами, а також ухиленням від обов'язку надати Книгу запису іпотек для ознайомлення (ст. 366 КТМ). За рахунок закладеного судна іпотечний заставодержатель вправі відшкодувати свої вимоги в повному обсязі, включаючи відсотки, збитки, заподіяні простроченням виконання, а у випадках, передбачених законодавством або договором про іпотеку, – неустойку. Відшкодуванню підлягають також витрати іпотечного заставодержателя, пов'язані із здійсненням забезпеченої іпотекою вимоги.

Договір морської іпотеки є реальним, разом з укладенням даного договору передається майно, що є предметом іпотеки. За рахунок заставленого судна іпотечний заставодержатель вправі відшкодувати свої вимоги у

повному обсязі, включаючи відсотки, збитки, заподіяні простроченням виконання, а у випадках, передбачених законодавством або договором про іпотеку, – неустойку. Відшкодуванню підлягають також витрати іпотечного заставодержателя, пов'язані із здійсненням забезпеченої іпотекою вимоги. Оскільки заставодержатель отримує задоволення за рахунок заставленого майна, то цей договір слід вважати оплатним.

Отже, договір морської іпотеки є двостороннім, реальним та оплатним.

Висновок. У результаті проведеного дослідження були запропоновані авторські визначення морської іпотеки як застави морського судна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи та договора морської іпотеки як цивільно-правової угоди, за якою іпотекодавець надає іпотекодержателю в заставу належне йому морське судно в забезпечення виконання зобов'язань за основним правочином. Дали юридичну характеристику договору морської іпотеки: двосторонній, реальний та оплатний. Запропонували внести уточнення до глави 3 КТМ, пропонуємо в тексті цієї глави замінити слово «закладено» на слово «заставлено», що, на нашу думку, термінологічно буде правильно. Запропонували статті 364 та 364-1 викласти в такій редакції:

«Стаття 364. Морська іпотека

1. Морська іпотека – це застava морського судна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи.

2. Предметом морської іпотеки є судно, яке відповідно до законодавства України може бути відчужено заставодавцем та на яке

може бути звернено стягнення. Предметом морської іпотеки може бути судно, яке стане власністю іпотекодержателя після укладення договору морської іпотеки, в тому числі прибутки, якщо це передбачено договором.

Стаття 364-1. Поняття договору морської іпотеки.

Договір морської іпотеки – це цивільно-правова угода, за якою іпотекодавець надає іпотекодержателю в заставу належне йому морське судно в забезпечення виконання зобов'язань за основним правочином».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заставний Ф.Д. Економічна і соціальна географія України. URL: geoknigi.com/book_view.php?id=1047.
2. Словник античності. М., 1989 р. С. 230.
3. Виникнення іпотеки. URL: rudovaslava.info/02/13/.
4. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Петроград, 1917. С. 203.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (остання редакція від 07.03.2018). URL: zakon2.rada.gov.ua.
6. Кодекс торговельного мореплавства від 23.05.1995 № 176/95-ВР (остання редакція від 05.01.2017). URL: search.ligazakon.ua/.
7. Про заставу: закон України від 02.10.1992 № 2654-XII (остання редакція від 04.06.2017). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
8. Про іпотеку: закон України від 05.06.2003 № 898-IV (остання редакція від 19.10.2016). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.